

Milli müstəqillik xalqımızın tarixində hüquqi dövlətçiliyin təminatıdır

Şaiq Mirzəyev,

“Mirzayev and Partners Legal Firm” hüquq şirkətinin baş direktoru,
hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti xalqımızın tarixində ən şərəfli səhifələrdəndir. 2019-cu il may ayının 28-də müsəlman Şərqiində ilk parlamentli respublikanın - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 101 ili tamam olur. Azərbaycan tarixinə ilk respublika kimi daxil olmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) xalqımıza XX əsrdə hüquqi dövlətçiliyin və sivil demokratiyanın əhəməllərini bəxş etmişdir.

1918-ci ilin əvvəllərində Cənubi Qafqazda ictimai-siyasi vəziyyətin gərgin olması, azərbaycanlılara qarşı soyqırım aktlarının həyata keçirilməsi müstəqil dövlətin yaradılmasını zəruri edirdi. 26 mayda Cənubi Qafqaz müstəqil federativ respublikanın süqutunun sabahı günü Seymin Azərbaycan fraksiyasının keçirdiyi iclasda Müvəqqəti Milli Şuranın yaradılması haqqında qərar qəbul edildi.

Beləliklə, 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi elan olundu və Milli Şura tərəfindən İstiqlal Bəyannaməsi qəbul edildi. Həmin bəyannamədə Azərbaycanın tamhüquqlu və müstəqil dövlət olmağı, ali hakimiyyətin Azərbaycan xalqına məxsusluğu, bütün vətəndaşlara heç bir əlamətə görə ayrı-seçkilik olmadan vətəndaşlıq və siyasi hüquqlar verildiyi, beynəlxalq birliyin bütün üzvləri ilə, xüsusən həmsərhəd dövlətlərlə dostluq əlaqəsi təsbit olunmuşdur.

Bununla da, müsəlman Şərqiində və türk dünyasında ilk Parlamentli Respublika kimi, xalqın sahib olduğu dövlətçilik əhəməllərini təsdiq etməklə, insan hüquq və azadlıqlarının təşəkkül tapması, etnik və dini mənsubiyyətdən asılı olmayaraq bütün vətəndaşların bərabər hüquqlarının tanınması, hətta bir çox Avropa ölkəsindən daha əvvəl qadınlara seçki hüququnun verilməsi, Azərbaycan dilinin dövlət dili elan edilməsi, təhsil və mədəniyyətin inkişafına xüsusi diqqət göstərilməsi, nizami milli ordunun, təhlükəsizlik strukturlarının qurulması Xalq Cümhuriyyətinin yürütdüyü siyasətin miqyasını və məzmununu aydın şəkildə göstərir.

1920-ci il aprelin 27-28-də Sovet Rusiyası beynəlxalq hüquq normalarını kobudcasına pozaraq müharibə elan etmədən öz silahlı qüvvələrinin hissələrini Azərbaycana yeritdi, suveren Azərbaycanın ərazisini işğal etdi, qanuni seçilmiş hakimiyyət orqanlarını zorakılıqla devirdi və Azərbaycan xalqının çox böyük qurbanlar bahasına qazandığı müstəqilliyə son qoydu.

70 ildən çox müddətdə Azərbaycan Respublikasına qarşı, əslində, müstəmləkəçilik siyasəti yeridilmiş, onun təbii ehtiyatları amansızcasına istismar olunmuş, milli sərvətləri talanmış, Azərbaycan xalqı təqiblərə və kütləvi cəza tədbirlərinə məruz qalmışdır. Lakin xalqımız dövlət müstəqilliyi uğrunda mübarizəni davam etdirirdi.

Bütövlükdə cəmi 23 ay yaşamış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti müstəqil demokratik Azərbaycan dövlətinin əsas fəaliyyət prinsiplərinin, habelə idarəetmə mexanizmlərinin, dövlətin vacib qurumlarının özülünü qurmaqla yanaşı, insanlarda müstəqillik arzularının toxumlarını səpdi.

Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il mayın 28-də qəbul etdiyi İstiqlal Bəyannaməsinə, Azərbaycan Respublikasının demokratik prinsiplərinin və əhəməllərinin varisliyinə əsaslanaraq və “Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpası haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 1991-ci il 30 avqust tarixli Bəyannaməsinə rəhbər tutaraq, həmin ilin 18 oktyabrında Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktını qəbul edərək müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət quruluşunun, siyasi və iqtisadi quruluşunun əsaslarını təsis etdi.

Həmin Konstitusiyaya Aktının 2-ci maddəsində haqlı olaraq təsbit edildi ki, Azərbaycan Respublikası 1918-ci il mayın 28-dən 1920-ci il aprelin 28-dək mövcud olmuş Azərbaycan Respublikasının varisidir.

Bu gün tarixi varislik əhəməlləsinə sadıq qalan müstəqil Azərbaycan Respublikasında Xalq Cümhuriyyəti dövründə formalaşmış insan hüquqlarının təminatı uğurla davam etdirilir.

Azərbaycan xalqı qarşısında ölçüyəgəlməz xidmətləri olan, dünya şöhrətli siyasi və dövlət xadimi, fenomenal şəxs, ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin 1993-cü ildə ikinci dəfə hakimiyyətə qayıtması müstəqilliyimizin dayanıqlı inkişafı üçün real şərait yaratdı. Onun uğurlu siyasəti nəticəsində Azərbaycan həyatın bütün sferalarında - ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə, habelə insan hüquqlarının təmin olunmasında köklü islahatlar məkanına çevrildi.

Müstəqil dövlətimizin insan hüquqları sahəsində qanunvericilik bazasının əsasını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası təşkil edir. Prezident Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilən Konstitusiyasında bəyan edilib ki, “Azərbaycan xalqı özünün çoxəsrlik dövlətçilik əhəməllərini davam etdirərək bu əhəməlliyyətli sənədi qəbul etdi. Konstitusiyanın qəbulu Azərbaycanda, həmçinin vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsi, əhəməllərinin layiqli həyat

səviyyəsinin, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin olunması üçün hərtərəfli zəmin yaratdı, ölkənin hüquqi, siyasi, iqtisadi və digər sahələrdə inkişafının gələcək istiqamətlərini müəyyənləşdirdi.

Yeni Konstitusiyanın qəbul edilməsi xalqımızın tarixən formalaşmış dövlətçilik ənənələrinə uyğun olan və eyni zamanda ölkəmizdə müasir dünyanın tələblərinə cavab verən demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu mühüm hadisə oldu.

Azərbaycan Respublikası varislik ənənələrini hüquqi baxımdan davam etdirərək istiqlal Bəyannaməsində qeyd edilən müddəaların, habelə AXC dövründə qəbul edilən qanun və qərarların mütləq əksəriyyəti müstəqillik əldə etdikdən sonra normativ-hüquqi aktlarda təsbit olundu. Belə ki, bəyannamədə olduğu kimi, Konstitusiyada da Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyinin Azərbaycan xalqı olması, dövlət dili kimi Azərbaycan dilinin qəbul edilməsi, irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verilməsi və digər müddəalar buna bariz nümunədir.

1993-cü ildən Azərbaycan Respublikasının 10 fevral 1998-ci il tarixli müvafiq Qanunu ilə ölüm cəzası ləğv olunaraq ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə əvəz edildi. Şərqdə ilk dəfə olaraq Azərbaycanda ölüm cəzasının ləğv olunması dünyada böyük əks-səda doğurdu. Heydər Əliyevin bu humanist və cəsarətli addımı həm də respublikamızın Avropa hüquq məkanına inteqrasiyasına təkan verdi. Bəzi ölkələrdə hələ indiyədək belə qərar qəbul edə bilməyiblər.

Azərbaycan qadını tarixin hər dövründə öz iradəsi və mərdliyi, saflığı və sədaqəti ilə cəmiyyətimizin həyatında, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlər sisteminin, ailə mədəniyyətinin formalaşdırılmasında müstəsna rol oynamışdır.

Ulu öndər ölkəmizdə qadınların ictimai-siyasi həyatda rolunun və fəallığının artırılmasına xüsusi diqqət yetirərək bir sıra fərman və sərəncamlar imzalamışdır. Artıq qadınlarımızın beynəlxalq miqyasda fəaliyyəti tanınmağa və nüfuz qazanmağa başladı.

Hazırda Azərbaycanda qadınlar demokratik, hüquqi, sivil, dünyəvi dövlət quruculuğunda fəal iştirak edir, bərabər hüquqların təmini üçün bərabər imkanlardan istifadə edərək sosial-siyasi və mədəni həyatımızın bütün sahələrində geniş fəaliyyət göstərirlər.

Ölkəmizin Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın çoxşaxəli və humanist fəaliyyəti müasir Azərbaycan qadını modelini dünyada tanıdır.

“Xalq gərək daim öz kökünü xatırlasın, tarixini öyrənsin” fikirlərini söyləyən ümummillə liderimiz Heydər Əliyev daim fəaliyyətində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin gördüyü işlərə yüksək önəm verərək həmin tarixi dövrün tədqiq edilməsinə, tarixi hadisələrin yaşadılmasına və varislik prinsipinin qorunaraq daha da inkişaf etdirilməsinə böyük səy göstərmişdir.

AXC dövründə xalqımızın başına gətirilən soyqırımlar müstəqilliyini bərpa edərkən Azərbaycan Respublikasında XX əsrin sonlarında ermənilər tərəfindən təkrarlanmış, hərbi təcavüzə məruz qalmış, torpaqlarımızın iyirmi faizi işğal olunaraq bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünə çevrilmiş, soydaşlarımızın insan hüquqları kobudcasına pozulmuşdur.

1918-ci il noyabrın 9-da Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin iclasında qəbul edilmiş və 1920-ci ilin aprel ayınadək dövlət statusuna malik üçrəngli Dövlət bayrağımız Azərbaycan ərazisində Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin 1990-cı il 19 yanvar tarixli qərarı əsasında Naxçıvan Ali Sovetinin binası üzərində ucaldılmışdır. 1990-cı il noyabrın 17-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin ümummillə lider Heydər Əliyevin sədrliyi ilə keçirilən sessiyasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bayrağı Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı kimi qəbul olunmuşdur. 1991-ci il fevralın 5-də Azərbaycan ictimaiyyətinin tələbi ilə Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti Dövlət bayrağı haqqında qanun qəbul edərək üçrəngli bayrağa Azərbaycan Respublikasının dövlət bayrağı statusunu vermişdir.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən “Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhərində Dövlət bayrağı meydanının yaradılması haqqında” 2007-ci il 17 noyabr tarixli sərəncam imzalanmış, 2010-cu il 1 sentyabr tarixində Dövlət Bayrağı meydanının təntənəli açılışı və bayrağın qaldırılması mərasimi olmuşdur. Dövlət başçısının 17 noyabr 2009-cu il tarixli sərəncamı ilə 9 noyabr tarixi Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağı Günü kimi qeyd edilir.

Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərliyi dövründə hüquqi islahatların həyata keçirilməsi məqsədilə bir sıra tədbirlər görülmüş, respublikamız çoxsaylı beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuş, müvafiq qanunvericilik aktları qəbul olunmuş, bu sənədlərin icrasını təmin etmək üçün institutlaşma, müvafiq dövlət qurumlarının yaradılması prosesi həyata keçirilmişdir.

Hələ 1998-ci ildə Prezident Heydər Əliyev ölkəmizdə insan hüquqları sahəsində ilk strateji dövlət sənədi olan “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” 22 fevral 1998-ci il tarixli fərman imzalamış və həmin ilin 18 iyun tarixində “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı” təsdiq etmişdir. “İnsan hüquqları üzrə Azərbaycan Respublikasının səlahiyyətli müvəkkillə təsisatının yaradılması” da ilk dəfə bu Dövlət Proqramında təsbit olunmuşdur.

2001-ci il dekabrın 28-də Milli Məclis tərəfindən “Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Konstitusiyaya Qanunu qəbul olundu və 2 iyul 2002-ci ildə ölkəmizdə ilk Ombudsman seçilməklə insan hüquqları sahəsində yeni, məhkəmədən kənar hüquq müdafiə mexanizmi yaradıldı.

Ümumilikdə ölkəmizdə Ombudsman təsisatının yaradılması ulu öndər Heydər Əliyevin, bu təsisatın inkişafı isə möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Ötən il Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 100-cü ildönümü dövlət səviyyəsində layiqincə qeyd edildi. Həmçinin ölkə Prezidentinin 2018-ci il 10 yanvar tarixli sərəncamına əsasən, 2018-ci il Azərbaycan Respublikasında “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ili” elan edilmişdi.

Dünya birliyinin bərabər hüquqlu subyekti olan müstəqil Azərbaycan Respublikası möhtərəm Prezidentimizin həyata keçirdiyi uzaqgörən siyasət nəticəsində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bütün sahələrdə olduğu kimi, insan hüquqları sahəsində də varislik ənənələrini bundan sonra da uğurla davam və inkişaf etdirəcək, xalqımızın xoşbəxt gələcəyi, dövlətçiliyimizin daha da möhkəmləndirilməsi naminə ölkəmiz sürətlə inkişaf edərək yeni-yeni nailiyyətlər qazanacaqdır.